

uitermate groot is geweest ¹⁾, voor 't ontvangen van een indruk daarvan niets biedt dan de wetenschap, dat de stad kort na 1585 tot tweemaal toe moest worden uitgelegd²⁾. Een wetenschap, die bovendien nog van zeer twijfelachtige beteekenis is. Omdat in 1610 opnieuw de grachtengordel te nauw bleek. Hoewel er toen van een bepaalde immigratie toch natuurlijk geen sprake was.

Maar nu van dit materiaal een optelsom te maken!

Ben ik te beschuldigen van hetzij overdrijving, hetzij te groote angstvalligheid, als ik het resultaat daarvan, voor het oogenblik waarop de beweging zich ten volle had ontplooid op ongeveer zestig duizend zielen stel? Ik voor mij geloof van niet. Vooral als ik dat getal nu toetsen ga aan enkele andere gegevens. Denk ik er eenerzijds aan, dat het totaal der bevolking van de Noordelijke Nederlanden in 1623 nog slechts een anderhalf miljoen menschen heeft bedragen ³⁾; dat in allen gevalle toch maar een minderheid der zuid-nederlandsche gewesten door de immigratie zich een deel harer inwoners heeft zien ontgaan, en met name de waalsche provinciën er betrekkelijk maar weinig last van hebben ondervonden ⁴⁾; dat na verloop van tijd ook weer een zekere terugstrooming heeft plaats gehad ⁵⁾;

¹⁾ Volgens Arent van Buchell was Amsterdam door de immigratie „ultra dimidium” toegenomen; zie G. BROM en L. A. VAN LANGERAAD, *Diarium van Arend van Buchell* (Amst. 1907) bldz. 227. Voor 't genoemde zielental zie *De Economist*, Jrg 67 (1918) bldz. 480.

²⁾ N.l. in 1585 en 1593. Over den in den tekst mede genoemden uitleg van 1610 en vervolgens, zie *Oud-Holland*, Jrg VII (1889) bldz. 65 en 79.

³⁾ H. PIRENNE, *op. cit.*, T. IV, p. 434.

⁴⁾ H. PIRENNE, *op. cit.*, T. IV, p. 410. Toch waren er onder de immigranten wel Walen. In 1585 had de waalsche Kerk van Leiden reeds 429 belijdende leden; F. VAN MIERIS, *Beschrijving der Stad Leiden*, D. I (Leiden 1762) bldz. 219, 220. Het volgend jaar gaf Leicester, op verzoek der Kerk van Middelburg, een vrijgeleide aan 136 daarheen op reis zijnde gezinnen; *Kronyk van het Historisch Genootschap*, Jrg VIII (1852) bldz. 27 vv. Terwijl in verschillende steden juist in het eind der jaren tachtig onder de hier vertoevende Walen behoefte aan gemeentestichting blijkt; vgl. D. F. POUJOL, *Histoire et influence des églises Wallonnes dans les Pays-Bas* (Utr. 1902) p. 61, 63—68. Eigenaardig is echter, dat deze evenzeer uit de vlaamsche provinciën schijnen gekomen te zijn, als uit de waalsche. Als streken, waaruit zij afkomstig zijn geweest, worden bijv. ook Antwerpen, Gent, Oudenaarde en Doornik genoemd.

⁵⁾ VICTOR FRIS, *op. cit.*, p. 238; H. PIRENNE, *op. cit.*, p. 338. In 1595 loofde kardinaal Albertus van Oostenrijk aan de ballingen voor zeven jaren vrijheid van godsdienstoefening uit, en velen maakten daarvan gebruik; zie S. MULLER FZN., *a. w.*, bldz. 427.